

І. В. Кожем'якіна

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті визначено та схарактеризовано основні технології розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів, які можуть бути ефективно реалізовані в період підвищення кваліфікації в

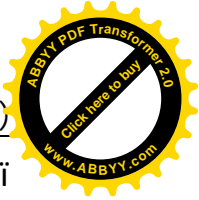
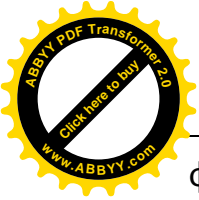
Ключові слова: *післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, професійна мовно-мовленнєва компетентність, навчальні технології.*

Проблема безперервного розвитку особистості визначається гострою потребою бути функціональним та реалізованим в умовах інформаційно та соціально активного суспільства. Це питання особливо стосується сучасного вчителя, зокрема вчителя початкових класів, бо він є основним рушієм становлення, функціонування і розвитку сучасного учня, а отже має бути компетентним у своїй професійній діяльності.

У період упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, який прийнятий до реалізації у 2012 році, адаптація нових програм та підручників для початкової школи, зміна орієнтира шкільної початкової освіти на практично-діяльнісний формат за компетентнісним і комунікативними підходами примушує вчителя початкових класів до постійного професійно-компетентнісного зростання з одного боку, а систему післядипломної педагогічної освіти до пошуку ефективних форм організації навчально-методичного процесу.

Аналіз актуальних досліджень дає підстави говорити про активність досліджень різнопланових аспектів безперервної освіти, а саме теоретико-методологічними засадами організації післядипломної освіти вчителів займаються В. В. Олійник, Т. М. Сорочан, І. О. Титаренко та ін., удосконаленням процесу підвищення кваліфікації Н. І. Білик, І. Жерносек, Н. Протасова, Т. Сорочан, Т. Сущенко, інноваційними змінами в процесі організації навчально-методичної роботи Н. Клокар, О. Г. Козлова.

Останнім часом вітчизняні та зарубіжні дослідники спрямували свої наукові розвідки у формат компетентнісного розвитку вчителя. Проблеми формування професійної компетентності, професійно-педагогічного становлення вчителя розглядалися у психолого-педагогічних дослідженнях В. Безпалько, І. Зимньої, І. Зязюна, Г. Селевко, А. Хуторського. В останніх дисертаційних дослідженнях робиться спроба сконцентруватися на

формуванні у майбутніх учителів різних спеціальностей дидактичної компетентності (Л. Тархан), інформатичної (Є. Смірнова-Трибульська), соціокультурної (І. Закір'янова, Т. Колодько), методичної (О. Бігич), етнокультурної (Гуренко), комунікативної (Д. Годлевська). Так, у майбутніх учителів початкової школи, досліджувались теоретичні засади формування інформатичної компетентності (Л. Петухова), етичної (Л. Хоружа), лінгвістичної (О. Мамчич), мовної компетентності у процесі здійснення навчального перекладу (Ю. Тельпуховська).

Важливими для нашого дослідження є наукові пошуки можливостей системи післядипломної освіти для розвитку психолого-педагогічної (Н. Лісова), інформаційної компетентностей (О. Нікулочкіна) вчителя початкових класів.

Однак проблема розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти не була ще предметом наукового дослідження фахівців післядипломної освіти і у зв'язку з визначеними змінами шкільної початкової освіти викликає інтерес і потребу у детальному дослідженні.

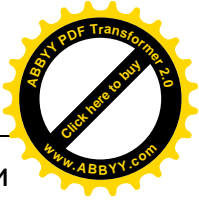
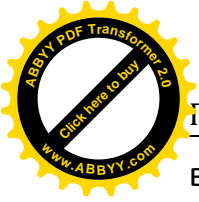
Мета статті – визначити та охарактеризувати технології розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти, зокрема в період підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Саме безперервність освіти визначає людину як компетентного працівника та справжнього професіонала у своїй сфері [1, 5] і дає можливість бути конкурентоспроможним й реалізованим.

Сучасні умови розвитку суспільства уможливили пошук різних напрямів та форм реалізації безперервної освіти (стажування, проекти, навчальні програми та ін.). Проте вагомим компонентом системи безперервної освіти вважають систему післядипломної освіти фахівців. А головною складовою системи післядипломної освіти є система підвищення кваліфікації працівників, яка забезпечує зростання рівня володіння працівниками професією та спеціальністю протягом усієї професійної діяльності. Новітня система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів не лише послідовно удосконалює професійні якості, збагачує знання і вміння, а й забезпечує повнішу самореалізацію фахівця у професійній діяльності [3, 109].

Професійна компетентність учителя початкових класів є багатоаспектною, бо він той учитель, який містить інтеграцію різних фахів, але визначальною для такого вчителя, особливо в умовах інформаційно-комунікативного суспільства, стає мовно-мовленнєва компетентність.

Сучасний учитель початкових класів має володіти активною лексикою літературної мови, насамперед професійною лексикою, яка відтворюється і фіксується у різних видах письменства; доречно і широко,

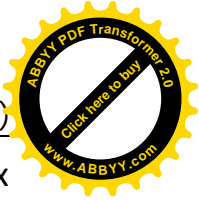
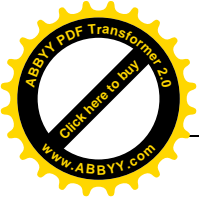
відповідно до різних предметів початкової школи, використовувати термінологічну лексику. Має активно і грамотно використовувати у своїй професійній діяльності літературу різного напрямку, передусім навчально-методичну літературу, до якої входять сучасні підручники для початкової школі (відповідно затверджені та рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту), навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали для учнів початкових класів, фахові журнали і газети, методичні рекомендації та ін. Особливого значення для сучасного вчителя, зокрема вчителя початкових класів, також набуває наукова, науково-популярна та публіцистична література. Вона дає можливість учителю бути на рівні новітніх освітніх досягнень, інноваційних підходів, навчальних технологій та ефективного педагогічного досвіду.

Швидкі темпи розширення сучасного мовного простору (євроінтеграційні процеси, повернення до національних витоків) активізують постійний розвиток професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів протягом життя. Цим питанням безпосередньо має опікуватися післядипломна освіта вчителя, а саме система підвищення кваліфікації.

У процесі дослідження означеної проблеми ми здійснили аналіз навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів (Вінницького ОІППО, Донецького ОІППО, Житомирського ОІППО, Запорізького ОІППО, ІППО КМПУ ім. Б. Гринченка, Кримського РІППО, Луганського ОІППО, Полтавського ОІППО, Сумського ОІППО, Харківського ОНМІБО, Херсонського ОІППО, Черкаського ОІПОПП, Чернівецького ОІППО). Виявлено обсяг начального компонента, який впливає на розвиток мовно-мовленнєвої компетентності вчителів початкових класів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Здійснений детальний аналіз навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів у закладах післядипломної освіти свідчить про незначний відсоток (приблизно 2%) або фактичну відсутність тематичного лекційно-практичного змісту з проблеми розвитку мовно-мовленнєвої компетентності педагога.

Обсяг зазначених тем та визначених для розгляду питань в межах навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації у закладах післядипломної освіти, на жаль, не дозволяє говорити про достатньо використану можливість розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя, що є основою його професійної діяльності. А для вчителя початкових класів зазначена компетентність є професійно необхідною.

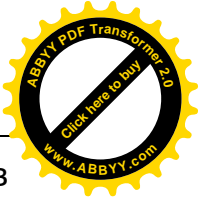
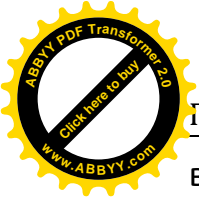
Варто зауважити, що варіативна частина навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації вчителів, що складається зі спецкурсів, також не зорієнтована на розвиток мовно-мовленнєвої компетентності педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Ураховуючи існуючі проблемні аспекти навчально-методичного блоку курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, відповідно до визначених вимог і потреб освітньої практики у процесі формувального експерименту ми здійснили пошук технології розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів в умовах післядипломної педагогічної освіти. Активізовано пошук сучасних підходів (ділові ігри, інтерактивно-комунікативні вправи, тренінги, педагогічна майстерня та ін.) щодо розвитку названої компетентності з метою практичного відпрацювання цієї технології в період підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Здійснюється відбір та корекція діагностичних методик щодо розвитку складових мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у процесі підвищення кваліфікації в умовах післядипломної освіти. З метою чіткої орієнтації експериментального дослідження на вчителя початкових класів різних кваліфікаційних категорій розроблено і вдало використовується блок анкет-тестів, зорієнтованих на виявлення аспектів, що впливають на ефективність розвитку мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у період післядипломної освіти.

Проблема розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти була сформульована і розглянута у процесі роботи науково-методичної ради Сумського інституту післядипломної педагогічної освіти. З метою визначення пріоритетних шляхів та умов реалізації розвитку зазначеної компетентності у процесі підвищення кваліфікації педагогів проведено спільні засідання творчої групи (авторської майстерні) за участі викладачів кафедр «Педагогіка та інноваційні технології», «Теорії та методики природничо-математичної та початкової освіти» та методистів навчально-методичного відділу.

Результатом спільної професійної взаємодії науково-методичних підрозділів інституту є сформований науково-експериментальний центр, який розпочав аналітично-дослідну діяльність з оцінки стану проблеми розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя, у тому числі вчителя початкових класів. Створюються експериментальні спецкурси, які будуть спрямовані на розвиток означеної компетентності

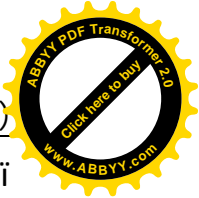
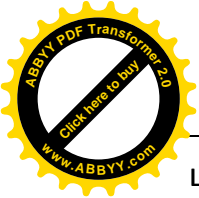
вчителів різних категорій, зокрема для вчителів початкових класів розроблено і впроваджується міждисциплінарний спецкурс «Професійна мовно-мовленнєва компетентність вчителя», який має особистісно орієнтований формат і може надалі бути визнаним як базовий для вчителів інших фахів. У межах зазначеного спецкурсу з метою ефективного впровадження технології розвитку мовно-мовленнєвої компетентності вчителя збільшено обсяг навчального змісту (за рахунок нестандартних форм організації навчальної діяльності). Ураховуючи особистісно орієнтований підхід він передбачає різний обсяг часу на розв'язання визначеної проблеми (в очній формі навчання міждисциплінарний спецкурс становить 12 годин, в очно-дистанційній – 20 годин, з яких 8 годин (очний компонент) і 12 годин – самостійна індивідуальна робота (дистанційний компонент)).

Розподіл навчального змісту міждисциплінарного спецкурсу відтворює комунікативно-дієву спрямованість, передбачену Державним стандартом початкової загальної освіти та навчально-методичною літературою для учнів початкової школи. Для вчителів вищої і I категорії максимально збільшено нестандартні форми проведення практичних занять, що дозволяють на основі *емоційного інтелекту* (за В. В. Зелюком) [2, 25] швидко, цікаво і ефективно відпрацювати структурні елементи професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя. Відповідно для вчителів II категорії і спеціалістів передбачено незначний лекційний змістовий компонент, який сприяє узагальненню теоретичних знань структурних аспектів мовно-мовленнєвої компетентності вчителя і дає можливість їх реалізації у процесі відпрацювання компетентнісних умінь за умов нестандартних форм практичних занять.

Триває підготовка навчальних матеріалів комунікативно-дієвого спрямування для лекційно-практичних занять у межах запропонованого спецкурсу.

Здійснюється підбір ефективних форм реалізації розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності, ураховуючи сучасні тенденції особистісно-орієнтованої освіти, технологічності навчального процесу (інформаційно-комунікативні технології) та комунікативного підходу (інтерактивні технології навчання).

Відпрацьовується структура практичних заходів, спрямованих на розвиток професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя в межах міжкурсового періоду підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти. Практично-дієвими формами взаємодії вчителів і структурних підрозділів ОІППО, зокрема науково-експериментального

центру, у процесі реалізації розвитку професійно мовно-мовленнєвої компетентності педагогів у міжкурсовий період вважаємо проблемні семінари, кущові навчально-методичні семінари, районні та обласні творчі групи, практико зорієнтовані авторські майстерні вчителів.

Висновки. Ураховуючи існуючі сучасні тенденції безперервної освіти протягом життя, активізація наукових досліджень у сфері післядипломної педагогічної освіти, особливо в аспекті компетентнісного розвитку вчителя, стає перспективною і потребує практичної реалізації. Значну роль відіграє система підвищення кваліфікації, яка має ефективно здійснюватися як у межах курсового, так і в межах міжкурсового періодів.

Подальші наукові розвідки в межах нашого дослідження вбачаємо у пошуку та адаптації ефективної моделі розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів в умовах післядипломної освіти, що дасть можливість підсилити загальну професійну компетентність педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук Я. В. Міжнародні освітні програми та проекти у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / Я. В. Бондарчук // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип.206. – С. 5–7.

2. Зелюк В. В . Розвиток емоційного інтелекту та культури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти / В. В. Зелюк // Імідж сучасного педагога, 2010. – № 8. – С. 25–27.

3. Зубко А. М. Забезпечення ефективності навчального процесу під час підвищення кваліфікації педагогічних кадрів / А. М. Зубко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць. – К. : Логос, 2001. – Вип.4. – С. 109–115.

РЕЗЮМЕ

И. В. Кожемякина. Технологии развития профессиональной речевой компетентности учителя начальных классов в последипломном образовании.

В статье определены и охарактеризованы основные технологии развития профессиональной речевой компетентности учителя начальных классов, которые могут быть эффективно реализованы в период повышения квалификации в системе последипломного образования.

Ключевые слова: последипломное образование, повышение квалификации, профессиональная речевая компетентность, обучающие технологии.

SUMMARY

I. Kozhemykina. Technologies of development of professional speech competence of teacher of initial classes are in последипломном education.

The article described and characterized basic technologies of development of professional speech competence of the teacher of initial classes, that can be realized in the period of in-plant training in the system in post-graduate education formation are defined.

Key words: post-graduate education, in-plant training, professional speech competence, teaching technologies.